

Ezopovy bajky jako trvalá morální literatura

pro děti a mládež

V následujícím textu se budeme snažit představit čtenáři alespoň výsek z historie a současnosti Ezopovských bajek a ukázat, že tyto bajky jsem nositeli morální hodnoty, která je použitelné i při dnešní či zvláště v dnešní době.

Začněme vytyčením rozdílu mezi literaturou morální a moralistní. Dle britského estetika Rogera Scrutona (The Wheatley Institution, 2017) spočívá rozdíl mezi morální a moralistní uměleckou tvorbou v tom, že moralistní umění ukazuje a zároveň i interpretuje ukazované, a to často v konkrétním zaujatém pohledu, zatímco umění morální ukazuje, ale zároveň vybízí svého příjemce k interpretaci, což znamená, že se snaží zůstat jaksi v odstupu a vybízet k tvořivé aktivní roli interpreta umění.

Máme za to, že Ezopovy bajky jsou právě morálním uměním, než se však dostaneme k samotným ukázkám bajek, považujeme za vhodné, napsat pár slov o životě Ezopově. Ezopův život nám zůstává značnou hádankou, a zlomky z jeho života jsou spíše fikcionalizované osudu Ezopovy. Ezop žil patrně v 6. století před n. l. Mládí prožil ve Frýgii (dnešní oblast Turecka) jako otrok. Fikcionalizaci Ezopa můžeme vypožorovat z toho, že mu byly připisovány určité vlastnosti spíše zvířecí např. byl v mládí němý, zároveň velmi ošklivý, a tak se setkáme s popisem Ezopa jako polo člověka-polo zvířete. Přes všechny své tělesné nevýhody, však časem získal lidskou řeč a vynikal nadměrným intelektem, proto se později z otroka stal svobodným člověkem, býval rádcem mocným vladařů, aby krátce po získání své slávy byl v Delfách shozen ze skály, protože se daným občanům zprotivil (Keller a Keating, 1993). Jeho život tedy jako by byl jednou z jeho bajek, po získání slávy zpychl a byl za to potrestán jako leckteré z jeho zvířecích postav.

Ezopovy bajky však nebyly prvními bajky vůbec, nýbrž můžeme shledat důkazy o tom, že ještě dříve před Ezopem existovaly zvířecí příběhy na hliněných destičkách v Sumeru (Clayton, 2020). Stejně tak, nelze ani všechny tzv. Ezopovy bajky připsat jedině Ezopovy, pakliže ani nevíme, jestli existoval, a pokud ano, tak je pravděpodobné, že spousta bajek je spíše dílem jeho pokračovatelů, kteří na něj navazují. Vydání, se kterým budeme pracovat v našem textu pochází z řeckého originálu Babriosova (přibližně 2. stol. n. l.)

a obsahuje 60 bajek Do češtiny je Rudolf Kuthan a dřevoryty poskytl Zdeněk Mézl (Ezop, 1975). Ezopových bajek však můžeme v jiných vydáních napočítat až kolem přibližně 360 (Laes, 2006).

Ezopovy bajky vznikaly a nabyly největší popularity v helénistickém období (tot' 4.–1. stol. před n. l.). V této době byly populární tzv. gnómičká literatura a sententiae, což byly krátké texty od „moudrých mužů“ o tom, jak správně žít a být dobrým člověkem. Bajky patřily mezi tuto gnómičkou literární tvorbu, literaturu, jež byla memorována a činila značnou část kulturní zásoby pro život vzdělaných. Dokonce se dá tvrdit, že bajky byla součástí kolektivního vědomí vzdělané vrstvy soudobé společnosti. Bajky nebyly výlučně určeny tedy jenom dětem, každopádně existují důkazy o tom, že se s nimi děti setkávaly při výuce, protože bajky naplňovaly mnohé z toho, co se po dětech chtělo. Bajky totiž při vzdělání sloužily nejen jako zdroj etického poznání, ale též i jako stylisticky a lingvisticky bohaté útvary mohly sloužit k výuce psaní či rétoriky. Jejich morální poselství poté bylo zdrojem výchovy dítěte, jež bylo považováno v římské společnosti spíše za divného cizince, v řádného občana, který věděl, kde je jeho místo ve společnosti a jaké jsou jeho povinnosti. Bajky právě kvůli tomuto lpění na tradiční společenské hierarchii čelí dnes kritice právě pro svoji konservativní a patriarchální povahu (Laes, 2006). Myslíme si, že v dnešní době bohaté na relativistické soudy a opovrhováním jakékoliv hierarchie, není taková kritika překvapením. Přesto jsou právě bajky i dnes využívány pro výuku, což jenom dokazuje, že jejich morální hodnota je trvalá právě proto, že je nezpochybnitelně nositelem pravdivého poznání. Studijní materiály pro práci s bajkami můžeme nalézt u Detlor (2001). Další jejich současné použití můžeme nalézt ve výzkumu kritické gramotnosti adolescentů (Nippold, Lafavre a Shinham, 2020) nebo při výuce strategického managementu (Short a Ketchen, 2005).

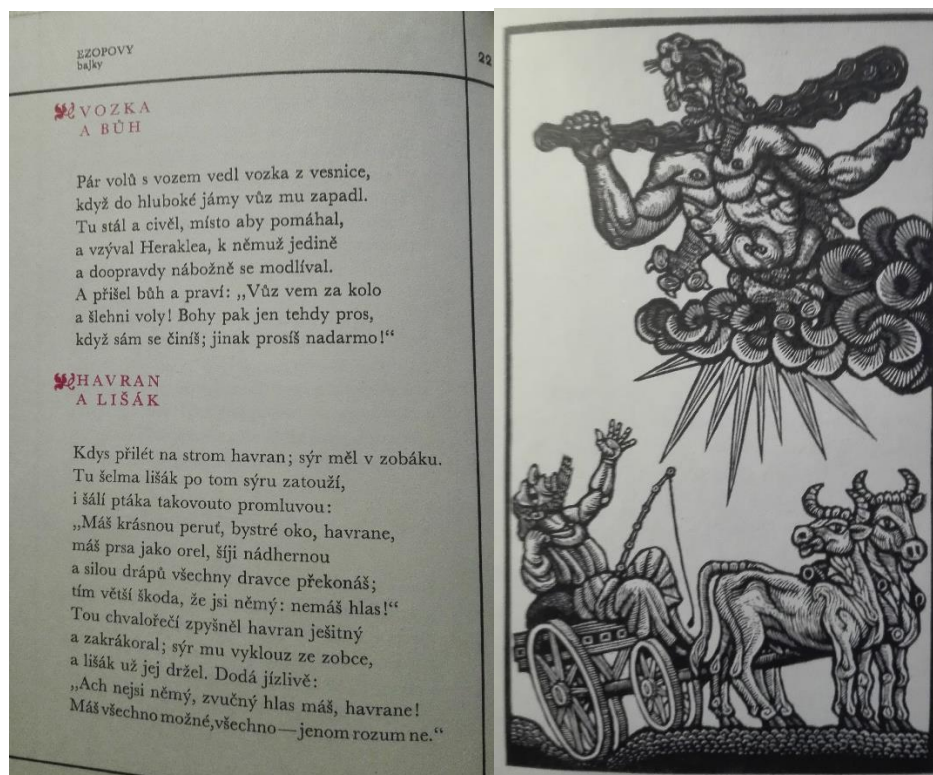
Ezopovy bajky jsou zdrojem pro pragmatické jednání. Ježto jsou Ezopovy bajky pragmatickou filosofií nebyly v oblasti soudobé filosofie Platónovy zaměřené spíše na abstrakční čisté poznání využívány. Co je však tedy bajka? Etymologicky nalézáme její původ v latinském fari čili praviti. Bajky jsou falešným diskurzem zobrazujícím přesto pravdu (Clayton, 2020). Zvířata měla v antické době výsadní postavení, byla totiž ceněna pro jejich úlohu ve válkách, prestiži jejich majitelů či vůbec nejvíce byla ceněna jako obětní součást náboženských rituálů. Zvířata jako obětní dary Bohu sloužily lidem jako prostředníci spojující je s Bohy. Zvířata tedy na rozdíl od dnešní doby, byla součástí

každodenního života, nebylo proto divem, že pokud měl někdo sloužit v bajkách jako jakési zrcadlo byla to nakonec zvířata. A aby bylo schopno skrze ně poučovat lidi, musely být zvířata nadány řečí, neboť kde není logos tam není rozum, jak praví Filosof (ibid). Bajkám se dařilo přežít až do dnešní doby díky jejich rozsahu a jednoduchosti, čímž neříkáme, že jejich obsah je primitivní, spíše, je tak stylisticky zvládnutý, že se velmi lehce zapamatovává a přenáší dále. Bajky zhušťují významy do minimálního prostoru, a to považujeme za velké umění. Morální hodnotu bajky obsahují proto, že zobrazují skrze zvířata jednání lidí, ony ukazují příčiny a následky jednání, a to pragmatickým způsobem. Bajky nemají účel vysvětlovat metafyzické či epistemické problémy, nýbrž dají se zařadit pod oblast etickou.

Clayton (2020) ve svém příspěvku do internetové encyklopedie filosofie vyjmenovává tyto oblasti lidského života, které v bajkách nalézá:

Tematika silného/slabého, inteligence/hlouposti, nadbytečných ambicí/selhání, pravdy/poctivosti/lži/podvodu, Bohů, reciprocity, žena/rodina/láska.

Vybereme dvě bajky, na nichž demonstrováme některé z těchto témat.

První bajkou je Vozka a Bůh. Morálním poselstvím je, že kdo si nechce pomoci sám, tomu Bůh nepomůže. Nalézáme zde tedy tematiku role Boha v životě lidí. Bůh není někdo, na koho se lidi mohou pasivně obracet, aby za ně řešil jejich problémy, naopak člověk se musí sám snažit, a přitom doufat v Boží pomoc, ta však nepřínáleží lenochovi, který se mechanicky obrací pro pomoc shůry, aniž by sám prstem hnul. Další častou tematikou bajek je vztahovost a s tím související reciprocita. Právě i v této bajce lze nalézt vztah mezi vozkou a Bohem, kdy vozka čeká jednostrannou pomoc od Boha, ale Bůh mu vysvětluje, že svět funguje na základně vzájemné pomoci. Chce-li někdo získat pomoc, musí si sám chtít pomoci, sám přiložit ruku k dílu.

V bajce Havran a lišák můžeme pozorovat tematiku inteligence a hlouposti. Lišák, typická vychytralá postava bajek, využije lichocení pro oblnutí havrana, ten zpychнувše zakráká a pustí svou kořist ze zobáku. Dalším tématem je lidské podvádění, a poučením je, že nelze věřit přílišným lichotníkům.

Bajky jsou nositelem tzv. kosmické spravedlnosti. Pokud je někdo slabší a menší častokrát je mu to vráceno tak, že jeho malost či slabost je nakonec výhodou (Dub a třtiny), pomoc získává ten, kdo pomohl jinému (Splacený dluh), chamtivec nakonec přichází o vše (Chamtivec) a hlupák se stává potravou silnějšího (Jelen bez mozku) a nadbytečné ambice vedou k pádu (Želva a orel). Ezopovy bajky mají trvalou morální hodnotu, ježto ve svém základě nevybízí k předpojaté interpretaci, naopak zobrazují skutečnost, tak jak se často děje. Můžeme tvrdit, že Ezopovy bajky jsou dílem skupiny moudrých spisovatelů a jejich pravdivost zas a znovu nalézají další a další generace čtenářů. Morální umění sestává dle Scrutona (2017) z pravdy, dobra a krásy. Pravda, dobro a krása se potkává v Ezopových bajkách, proto jsou morálním uměním.

Zdroje:

EZOP, 1975. *Ezopovy bajky*. Překlad Rudolf Kuthan. 2. vyd. Praha: Mladá fronta. 64 s. Máj; roč. 13, prémiový sv.

CLAYTON, W. Edward, 2020. Aesop's Fables. *Internet Encyclopedia of Philosophy* [online]. [cit. 2020-12-14]. ISSN 2161-0002. Dostupné z: <https://iep.utm.edu/aesop/>

DETLOR, Theda, 2001. *Teaching with Aesop's Fables* [online]. Scholastic Inc., s. 64 [cit. 2020-12-05]. ISBN 9780439131209. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=BulfvfwyOxwC&dq=aesop%27s+fables&lr=&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

KELLER, John. E. a L. Clark KEATING, 1993. *Aesop's Fables: With a Life of Aesop* [online]. Lexington, Ky: The University Press of Kentucky. The Life of Aesop, 7-51 [cit. 2020-12-05]. ISBN 9780813118123. Dostupné z: <http://ezproxy.muni.cz/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip.cookie.uid&db=e000xww&AN=938214&lang=cs&site=eds-live&scope=site>

LAES, Christian, 2006. Children and fables, children in fables in Hellenistic and Roman Antiquity. *Latomus* [online]. **65**(4), 898-914 [cit. 2020-12-05]. ISSN 22944427. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41544327>

NIPPOLD, Marilyn A., Scott LAFAYRE a Kristin SHINHAM, 2020. How Adolescents Interpret the Moral Messages of Fables: Examining the Development of Critical Thinking. *Journal of Speech, Language & Hearing Research* [online]. **63**(4), 1212-1226 [cit. 2020-12-05]. ISSN 10924388. Dostupné z: https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-19-00168

SHORT, Jeremy C. a David J. KETCHEN, 2005. Teaching Timeless Truths through Classic Literature: Aesop's Fables and Strategic Management. *Journal of Management Education* [online]. **29**(6), 816-832 [cit. 2020-12-05]. ISSN 10525629. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1177/1052562904271450>

The Wheatley Institution, 2017. Roger Scruton – The True, the Good and the Beautiful. Youtube.com [online]. 13. 4. [cit. 2020-11-02]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=10PG8VZiZaQ&ab_channel=TheWheatleyInstitution